

TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki Belâgat İlmiyle İlgili Maddelerin Değerlendirilmesi*

Reyhan ÖNAL**

ÖZ

Türkiye Diyanet Vakfı'nın 1988'de ilk cildini yayımladığı TDV İslam Ansiklopedisi, şüphesiz Türkiye'de İslam araştırmaları alanında yapılan çalışmaların başında gelmektedir. 44 ciltten oluşan bu eser, 2014 yılında elektronik ortamda okuyucuyla buluşmuştur. Eser, zengin muhtevasıyla 17 farklı alanda 20 binin üzerinde madde ortaya koymuş, belâgat ilmiyle alakalı da birçok kavrama yer vermiştir. Belâgat, özellikle Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması için gerekli ilim dallarının başında yer almaktadır. Bu çalışmada günümüz İslam araştırmaları alanında en önemli Türkçe kaynaklardan biri olan TDV İslam Ansiklopedisi'nin araştırmacılara elektronik ortamda belâgat ilmiyle alakalı hangi içerikleri hangi metotla sunduğu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Diyanet Vakfı, Belâgat, Arapça, Ansiklopedi.*

Evaluation of Entries Related to the Science of Rhetoric in the TDV Islamic Encyclopedia

ABSTRACT

The TDV Islamic Encyclopedia, initiated by the Presidency of Religious Affairs Foundation (Diyanet Vakfı) with its first volume released in 1988, stands as a seminal work in Turkish Islamic studies. Spanning 44 volumes and transitioning to an electronic format in 2014, this encyclopedia offers over 20,000 meticulously curated articles across 17 scholarly domains, with a significant focus on rhetoric (belâgat). Rhetoric, being central to the interpretive sciences of the Quran, is intricately woven into this resource. This study critically examines the representation and dissemination of rhetorical knowledge within the TDV Islamic Encyclopedia's digital platform, highlighting the methodologies and editorial strategies employed to convey this essential discipline to contemporary scholars and students.

Keywords: *TDV Islamic Encyclopedia, Rhetoric, Arabic, Encyclopedia.*

* Makale Geliş Tarihi / Received:24.05.2024 / Makale Kabul Tarihi / Accepted:05.08.2024

** Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Doktora Programı Öğrencisi, reyhan.onal@student.asbu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7461-3051>

تقييم المواد المتعلقة بعلم البلاغة في دائرة المعارف الإسلامية التركية

المُلخَص:

تُعدّ موسوعة TDV للإسلام، التي نشرتها وقف الديانة التركية في عام 1988، واحدة من أبرز الأعمال في مجال الدراسات الإسلامية في تركيا. تتألف هذه الموسوعة من 44 مجلدًا، وظهرت في الصيغة الإلكترونية في عام 2014. تقدّم الموسوعة، بفضل محتواها الغني، أكثر من 20 ألف مادة في 17 مجالاً مختلفاً، بما في ذلك العديد من المفاهيم المتعلقة بعلم البلاغة. تُعدّ البلاغة من العلوم الأساسية اللازمة لفهم القرآن الكريم. في هذه الدراسة، سيتم استعراض كيفية تقديم موسوعة TDV للإسلام لأبحاث البلاغة من خلال الوسائط الإلكترونية، وذلك من خلال تحليل المحتوى والأساليب التي يستخدمها هذا المصدر المهم في مجال الدراسات الإسلامية باللغة التركية.

الكلمات المفتاحية: وقف الديانة التركي، البلاغة، اللغة العربية، موسوعة.

1. GİRİŞ

Belâgat

Belâgat, Arapça kökenli bir terim olup sözün yerinde ve uygun bir şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. En yaygın tanımıyla, مطابقة (sözün fasih olmasıyla beraber yer ve zamana uygun olması) şeklinde ifade edilir.¹ Belâgat ilmi, diğer Kur'an ilimlerine kıyasla daha geç dönemlerde, h. IV-VIII. yüzyıllarda, müstakil bir disiplin haline gelmiştir. Bu süreçte yaşadığı gelişmelerle birlikte, bugün

¹ Muhammed B. Abdurrahman El-Kazvîni, *Telhisü'l-Miftâh* (Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2010), 10.

belâgat ilmi genel hatlarıyla meânî, beyân ve bedî‘ olmak üzere üç ana bölümde incelenmektedir.

Meânî, sözün anlam bakımından ele alındığı bölümdür. Bu bölümde, cümlelerin yapısal özellikleri ve bu yapının muhatap üzerindeki etkisi incelenir. Meânî başlığı altında haber, inşâ, kasr, vasl-fasl, icâzi itnâb, musâvât konuları yer almaktadır. Beyân, sözü daha açık, net ve etkileyici kılmak için kullanılan sanatları içermektedir. Beyân başlığı altında teşbih, mecâz, istiâre ve kinâye sanatları bulunmaktadır. Bedî‘, sözün güzelleştirilmesi için kullanılan süsleme sanatlarını içermektedir. Bedî‘ ilmi, muhasenât-ı lafziyye (lafzî güzellikler) ve muhasenât-ı ma‘neviyye (anlamsal güzellikler) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Belâgat ilmi, her ne kadar geç dönemde müstakil bir disiplin olarak olgunlaşmış olsa da ilk dönemlerden itibaren farklı ilimler içerisinde gelişim göstermiştir. Bu kapsamda “Beyânü’l-Kur’ân”, “Meânî’l-Kur’ân”, “İ‘câzü’l-Kur’ân”, “Mecâzü’l-Kur’ân”, “Müşkilü’l-Kur’ân”, “İ‘râbü’l-Kur’ân” gibi isimlerle eserler kaleme alınmıştır. Belâgate dair en kapsamlı eserler arasında şunlar bulunmaktadır:

- Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79)’nin *Delâ’ilü’l-i‘câz ve Esrârü’l-belâğa* adlı eserleri.
- Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009)’nin *Kitâbü’s-Sinâ‘ateyn*’i.
- Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210)’nin *Nihâyetü’l-îcâz fî dirâyeti’l-i‘câz min Esrâri’l-belâğa ve Delâ’ili’l-i‘câz* adlı eseri.
- Ebû Ya‘kûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229)’nin *Miftâhu’l-‘ulûm* adlı eseri.²

İslami ilimlerin her bir dalında ansiklopedik eserler de kaleme alınmıştır. Bu eserler, ilgili ilim dalının temel kavramlarını, teorik çerçevesini ve önemli isimlerini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Günümüzde ise, belâgat ve diğer İslami ilimler hakkında kapsamlı ve güvenilir bilgi sunan en önemli eserler arasında Türkiye Diyanet Vakfı’nın yayımladığı *İslam Ansiklopedisi* yer almaktadır.

² Hulusi Kılıç, “Belâgat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

TDV İslam Ansiklopedisi

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan İslam Ansiklopedisi, mezkûr vakfa bağlı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü bir akademik projedir. 1988 yılında yayımlanan ilk cildiyle yolculuğuna başlayan ansiklopedi, 2013 yılında basılan 44. cildine ek olarak 2016 yılında iki ek cildin de basımıyla telif sürecini başarıyla tamamlamıştır. 2014 yılında ücretsiz olarak internet kullanımına açılmış ve aynı yıl Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'ne layık görülmüştür. Ansiklopedinin test yayını olan www.islamansiklopedisi.org.tr internet adresine yeni madde başlıklarının eklenerek içeriğin zenginleştirilmesi planlanmaktadır.³

Arap Dili ve Edebiyatı, Coğrafya, Dinler Tarihi, Fars ve Urdu Edebiyatları, fıkıh, hat, hadis, İslam Düşüncesi ve Ahlak, İlimler Tarihi, İslam Tarihi ve Medeniyeti, kelam ve Mezhepler Tarihi, Mimari, mûsiki, tefsir, tasavvuf, Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Tarihi ve Medeniyeti olmak üzere 17 farklı ilim dalında 20 binin üzerinde madde başlığı bulunmaktadır. Her madde başlığını internet ortamında okuyabilme imkânı olduğu gibi, bu başlıkların altında matbu nüshası PDF olarak yer almakta ve PDF dosyayı indirme seçeneği de bulunmaktadır. Ansiklopedide bazı maddelerin içinde bölümlere de yer verilmiştir. Örneğin “Arap” başlığı içinde tarih, yazı, sanat, İslam'dan önce Araplarda din, İslam'dan önce Araplarda sosyal ve iktisâdi hayat bölümleri de bulunmaktadır.⁴ Bu madde bölümlerinin müellifleri farklı olabilir.

Maddeler içinde yazdırma seçeneğinin yanında madde hakkında geri bildirim yapabilme imkânı tanıyan form sekmesi de yer almaktadır. Kaynak kopyalama sekmesi de araştırmacılara kaynakça oluşturmada

³ “TDV İslâm Ansiklopedisi Hakkında”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (27 Nisan 2023).

⁴ Hakkı Dursun Yıldız, Nihad M. Çetin, Talib Yazıcı, Mustafa Çağırıcı, Abdülkerim Özeydin, “Arap”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 3 Nisan 2023).

büyük kolaylık sağlamaktadır. Ancak bu sekmedeki kaynak bilgisinin isnad atıf sistemine uygun olmadığını hatırlatmakta fayda vardır.

Arama motorunun da yer aldığı internet sayfasında kullanıcılara; madde başlıkları, madde içerikleri, müellifler, kısaltmalar olmak üzere dört farklı kriterde arama yapma hizmeti sunulmakta ve ayrıca bununla ilgili bir arama kılavuzu bulunmaktadır. Madde başlıkları altında ilgili maddeyi açıklayan kısa bir özet yazı, özet yazının da altında maddenin tüm muhteviyatı -varsa bölümler halinde- bulunmaktadır. Genel kısaltmalar ve transkripsiyon işaretleri sekmesinin yer aldığı internet sitesinde yalnızca madde başlıklarını ihtiva eden bir bölüm bulunmamaktadır. Bazı araştırmalara kolaylık olması açısından yalnızca madde başlıklarının alfabetik ve ilgili ilim dallarına göre sıralandığı bir bölümün ya da sekmenin varlığının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2.TDV İslam Ansiklopedisi’nde Belâgat

2.1.Yöntem

İslam Ansiklopedisi’ni okuyucuyla buluşturan elektronik eserde “belâgat” araması yapıldığında madde başlıkları kriterinde 46, madde içerikleri kriterinde 653 sonuç gösterilmektedir. Bu sonuç şu anlama gelmektedir: Belâgat ilmiyle doğrudan ilişkili toplamda 46 madde (kavram, şahsiyet, müellif, eser vb.) yer almaktadır. Diğer yandan belâgat kavramının ansiklopedide 653 kere muhtelif maddelerde bahsi geçmektedir. Fakat belâgat denince akla ilk gelen bazı şahsiyet, müellif, eser ve terimlerin madde başlıkları sonuçlarında çıkmaması oldukça şaşırtıcıdır. Bu durum madde başlıkları altında yer alan özet yazısı ile alakalıdır. Örneğin; yukarıdaki arama sonuçlarında “Abdulkâhir el-Cürcânî” maddesine rastlayamadık. Çünkü “Abdulkâhir el-Cürcânî”⁵ maddesinin özet yazısında “Arap dil bilgini ve edebiyat nazariyatçısı.” ifadesi yer almaktadır. Eğer bu ifade “Arap dili ve *belâgat* bilgini, aynı zamanda edebiyat nazariyatçısı.” şeklinde olsaydı arama sonuçlarımızda

⁵ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Abdulkâhir El-Cürcânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Nisan 2023).

bu başlığı da görmek mümkün olurdu. Benzer durum meânî, beyân, bedî‘, Arap dili kelimeleriyle tarama yapıldığında da ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle arama motorunun hassasiyetinin artırılmasının, maddelerin ilim dallarına ve madde yazarlarına göre tasnifinin yapılmasının gerekliliğine bir kez daha vurgu yapmak istiyoruz.

“Belâgat” kelimesiyle tarama yapıldığında söz konusu ilimle alakalı aşağıdaki maddelere ulaşılmaktadır:

1. Belâgat⁶
2. Bedî‘⁷
3. Beyân ⁸
4. Ziyâdeddin İbnü'l-Esîr⁹
5. Siyâlkûtî¹⁰
6. İbnü'n-Nazım¹¹
7. Hâfız-ı Acem¹²
8. Kartâcennî¹³
9. Fesahat¹⁴
10. Sırru'l-Fesâha (“Hafâcî, İbn Sinân” maddesine atıf)
11. Itnâb¹⁵

⁶ Hulusi Kılıç, “Belâgat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedî‘”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Beyân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹ İsmail Durmuş, “İbnü'l-Esîr, Ziyâdeddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁰ “Siyâlkûtî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Nisan 2023).

¹¹ Mehmet Reşit Özbalkıç, “İbnü'n-Nâzım”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹² Ömer Faruk Akün, “Hâfız-ı Acem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹³ İsmail Durmuş, “Kartâcennî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁴ Mustafa Çuhadar, “Fesahat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁵ İsmail Durmuş, “İtnâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

12. Kalb¹⁶
13. Tenâfür¹⁷
14. Cezâlet¹⁸
15. Ta‘kid¹⁹
16. Terşih²⁰
17. Ferâid²¹
18. Sehl-i Mümteni²²
19. Tekit²³
20. Mecâz²⁴
21. Lugaz²⁵
22. el-Umde²⁶
23. Faslu’l-Hitâb²⁷
24. Tevlîd²⁸
25. Mîrdûhîzâde Abdurrahman Süreyya²⁹
26. Cem‘³⁰

¹⁶ İsmail Durmuş, “Kalb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁷ İsmail Durmuş, “Tenâfür”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁸ Kazım Yetiş, “Cezâlet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁹ Sedat Şensoy, Meliha Yıldırım Sarıkaya, “Ta‘kid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²⁰ Halil İbrahim Kaçar, “Terşih”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²¹ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Ferâid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²² Mine Mengi, “Sehl-i Mümteni”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²³ İsmail Durmuş, “Tekit”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²⁴ İsmail Durmuş, “Mecâz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²⁵ İsmail Durmuş, “Lugaz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²⁶ M. Akif Özdoğan, “El-Umde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²⁷ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Faslu’l-Hitâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²⁸ Soner Gündüzöz, “Tevlîd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

²⁹ Kazım Yetiş, “Abdurrahman Süreyyâ, Mîrdûhîzâde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

27. Cinas³¹
28. Hâlid b Safvân³²
29. Meânî³³
30. Selâset³⁴
31. Za‘f-ı Te‘lîf³⁵
32. Hatîb Kazvînî³⁶
33. Ebu Ya‘kup Sekkâkî³⁷
34. Vasıl³⁸
35. el-İzâh (“Kazvînî, Hatîb” ve “Miftâhu’l-Ulûm” maddelerine atıf)
36. el-Mutavvel (“Miftâhu’l-Ulûm” maddesine atıf)
37. Rummânî³⁹
38. Telhîsu’l-Miftâh (“Kazvînî, Hatîb” ve “Miftâhu’l-Ulûm” maddelerine atıf)
39. Hamza b. Turgut Aydınî⁴⁰
40. Fazl Hasan Abbas⁴¹

³⁰ Kazım Yetiş, Hulusi Kılıç, “Cem“, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³¹ Hulusi Kılıç, Kazım Yetiş, “Cinas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³² Nadir Özkuyumcu, “Hâlid B. Safvân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³³ İsmail Durmuş, “Meânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³⁴ M. Orhan Okay, “Selâset”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³⁵ İsmail Durmuş, “Za‘f-ı Te‘lîf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³⁶ İsmail Durmuş, “Kazvînî, Hatîb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³⁷ İsmail Durmuş, “Sekkâkî, Ebû Ya‘kûb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³⁸ İsmail Durmuş, “Vasıl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

³⁹ Sedat Şensoy, “Rummânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁴⁰ Ali Bulut, “Hamza B. Turgut Aydınî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

41. Mecâmiu'l-Edeb (“Mehmed Rifat, Manastırlı” maddesine atıf)

42. Esrârü'l-Belâga⁴²

43. Kitâbü's-Sinâateyn⁴³

44. el-Meselü's-Sâir (“İbnü'l-Esîr, Ziyâeddin” maddesine atıf)

45. Miftâhu'l-Ulûm⁴⁴

“Meânî” kelimesiyle tarama yapıldığında söz konusu ilim dalıyla alakalı aşağıdaki maddelere ulaşılmaktadır:

1. Meânî⁴⁵

2. Muhtasarü'l-Meânî (“Miftâhu'l-Ulûm” maddesine atıf)

3. Belâgat⁴⁶

4. İktitâ⁴⁷

5. İcâz⁴⁸

6. İhbâr⁴⁹

7. İsnâd⁵⁰

8. Itnâb⁵¹

9. Vasıl⁵²

⁴¹ Enghın Cherım, “Fazl Hasan Abbas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁴² Hulusi Kılıç, “Esrârü'l-Belâga”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁴³ Hüseyin Elmalı, “Kitâbü's-Sinâateyn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁴⁴ Mehmet Sami Benli, “Miftâhu'l-Ulûm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁴⁵ Durmuş, “Meânî”.

⁴⁶ Kılıç, “Belâgat”.

⁴⁷ İsmail Durmuş, “İktitâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁴⁸ M. A. Yekta Saraç, “İcâz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁴⁹ İsmail Durmuş, “İhbâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁵⁰ Recep Şentürk, “İsnad”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁵¹ Durmuş, “İtnâb”.

10. Fasıl⁵³
11. İhlâl (“İcâz” maddesine atıf)
12. Tetmîm (“İtnâb” maddesine atıf)
13. Tevşî’ (“İtnâb” ve “Tatrîz” maddelerine atıf)
14. İstînâf⁵⁴
15. Tekmîl (“İtnâb” maddesine atıf)
16. Tekrîr (“İtnâb” maddesine atıf)
17. Tezyîl (“İtnâb” maddesine atıf)
18. Hasr⁵⁵

“Beyân” kelimesiyle tarama yapıldığında söz konusu ilim dalıyla alakalı aşağıdaki maddelere ulaşılmaktadır:

1. Beyân⁵⁶
2. El-Beyân ve’t-Tebyîn⁵⁷
3. Kinaye⁵⁸
4. Teşbih⁵⁹
5. Belâgat⁶⁰
6. Esrâru’l-Belâga⁶¹

⁵² Durmuş, “Vasıl”.

⁵³ İsmail Durmuş, “Fasıl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Nisan 2023).

⁵⁴ İsmail Durmuş, “İstînâf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁵⁵ İsmail Durmuş, “Hasr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁵⁶ Hacımüftüoğlu, “Beyân”.

⁵⁷ Ramazan Şeşen, “El-Beyân Ve’t-Tebyîn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁵⁸ İsmail Durmuş, “Kinaye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Kinaye#1> (27 Nisan 2023).

⁵⁹ İsmail Durmuş, “Teşbih”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁶⁰ Kılıç, “Belâgat”.

⁶¹ Kılıç, “Esrârü’l-Belâga”.

7. Temsîl⁶²

“Bedî” kelimesiyle tarama yapıldığında ise söz konusu ilim dalıyla alakalı aşağıdaki maddelere ulaşılmaktadır:

1. Bedî⁶³
2. Bedîyyât⁶⁴
3. İbn Ebü'l-İsba⁶⁵
4. İtilâf⁶⁶
5. Taksim⁶⁷
6. Cem⁶⁸
7. Cinâs⁶⁹
8. Tefrik⁷⁰
9. İntihâ⁷¹
10. İrfâd⁷²
11. İstidrâk⁷³
12. İstitrat⁷⁴
13. Tatrîz⁷⁵

⁶² İsmail Durmuş, “Temsil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁶³ Hacımüftüoğlu, “Bedî”.

⁶⁴ Hulusi Kılıç, “Bedîyyât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁶⁵ İsmail Durmuş, “İbn Ebü'l-İsba”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁶⁶ İsmail Durmuş, İskender Pala, “İtilâf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁶⁷ İsmail Durmuş, “Taksim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁶⁸ Yetiş, Kılıç, “Cem”.

⁶⁹ Kılıç, Yetiş, “Cinas”.

⁷⁰ İsmail Durmuş, “Tefrik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷¹ İsmail Durmuş, “İntihâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷² İsmail Durmuş, “İrdâf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷³ İsmail Durmuş, “İstidrâk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷⁴ İsmail Durmuş, “İstitrat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

14. Tefrî⁷⁶
15. Tedbîc⁷⁷
16. Tecâhül-i ârif⁷⁸
17. Tensîk⁷⁹
18. Tevriye⁸⁰
19. İktidâb⁸¹
20. Tehallus⁸²
21. Leff-ü Neşr⁸³
22. Tezat⁸⁴
23. Terdîd⁸⁵
24. Teşrî⁸⁶
25. İktisâs⁸⁷
26. Tefvîf⁸⁸
27. Tevşî' ("İtnâb" ve "Tatrîz" maddelerine atıf)
28. Asârî⁸⁹

⁷⁵ Halim Öznurhan, "Tatrîz", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷⁶ Halil İbrahim Kaçar, "Tefrî'", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷⁷ İsmail Durmuş, "Tedbîc", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷⁸ İsmail Durmuş, "Tecâhül-i Ârif", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁷⁹ İsmail Durmuş, "Tensîk", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸⁰ İsmail Durmuş, "Tevriye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸¹ İsmail Durmuş, "İktidâb", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸² İsmail Durmuş, "Tehallus", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸³ İsmail Durmuş, M. A. Yekta Saraç, "Leff-ü Neşr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸⁴ İsmail Durmuş, "Tezat", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸⁵ Halil İbrahim Kaçar, "Terdîd", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸⁶ Halil İbrahim Kaçar, "Teşrî'", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸⁷ İsmail Durmuş, "İktisâs", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸⁸ Halil İbrahim Kaçar, "Tefvîf", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁸⁹ İsmail Durmuş, "Âsârî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

29. Belâgat⁹⁰

30. İhâm⁹¹

31. Mutabakat (“Tezat” maddesine atıf)

32. İktifâ (“İhtibâk” maddesine atıf)

33. İdmâc⁹²

34. İstibâ‘ (“İdmâc” maddesine atıf)

Yukarıdaki maddelerin dışında Belâgat ilmiyle ilgili olup tarama sonuçlarında çıkmayan birçok madde yer almaktadır:

1. Garabet (“Garib”⁹³ maddesine atıf)

2. Kasr (“Hasr” maddesine atıf)

3. İstiare⁹⁴

4. Telvîh (“Kinaye” maddesine atıf)

5. Îmâ (“Kinaye” maddesine atıf)

6. İşaret (“Kinaye” maddesine atıf)

7. Ta‘riz (“Kinaye” maddesine atıf)

8. Tıbâk (“Tezat” maddesine atıf)

9. Mukâbele⁹⁵

10. Mürâât-ı Nazîr (“İtilâf” maddesine atıf)

11. Müşâkele⁹⁶

⁹⁰ Hulusi Kılıç, “Belâgat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹¹ İsmail Durmuş, “İhâm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹² İsmail Durmuş, “İdmâc”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹³ Hüseyin Elmalı, Şükrü Arslan, “Garîb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹⁴ İsmail Durmuş, İskender Pala, “İstiare”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹⁵ İsmail Durmuş, “Mukabele”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹⁶ İsmail Durmuş, “Müşâkele”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

12. Akis⁹⁷
13. Mübâlağa⁹⁸
14. Hüsn-i Ta'îlî⁹⁹
15. Üslûb-i Hakîm¹⁰⁰
16. Seci¹⁰¹
17. İktibas¹⁰²
18. Hüsn-i İbtidâ (“Berâat-i İstihlâl” maddesine atıf)

Arama sonuçlarında tekrar eden ve atıf yapılan maddeler çıkartıldığında İslam Ansiklopedisi'nde araştırmacı, belagatle ilgiliyaklaşık 85 madde ya da madde bölümüyle karşılaşmaktadır.

Ayrıca alanla ilgili önemli birçok müellif ve eser “Arap Dili” ve “Arap Edebiyatı” aramasında karşımıza çıkmaktadır. Belagat alanında eser veren alimlerin çoğu aynı zamanda farklı lügat çalışmaları ortaya koyduğundan ve belagat ile ilgili eserler aynı zamanda bir lügat çalışması sayıldığından ya da başka ilim dallarına ait eserler içinde de (örn; Tefsir) yer aldığından bu başlıklar yalnızca belagat etiketiyle sınırlandırılmamıştır. Ya da madde başlıklarını kaleme alan yazarların farklı olmasından kaynaklı bir durum olduğu yorumunu getirmek de mümkündür.

Burada Arap Dili taramasında madde başlıklarında 169, madde içeriklerinde 2666 sonuçla; Arap Edebiyatı taramasında ise madde başlıklarında 137, madde içeriklerinde1981 sonuçla karşılaştığımızı söylemekle iktifa edeceğiz. Zira Belâgat alanındaki -en azından en önemli- eser ve müellif maddelerinin özet yazılarında “belagat” kelimesi

⁹⁷ Kazım Yetiş, “Akis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹⁸ İsmail Durmuş, “Mübalağa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

⁹⁹ İsmail Durmuş, “Hüsn-i Ta'îlî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁰⁰ İsmail Durmuş, “Üslûb-I Hakîm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁰¹ İsmail Durmuş, “Seci”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

¹⁰² İsmail Durmuş, “İktibas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Nisan 2023).

kullanılmış olsaydı bu maddelerin ayıklanması ve tasnifi daha kolay olabilirdi.

Diğer yandan ansiklopedide Belagat’le alakalı Müsâvât, Tecrîd, Tevcîh, Te’kîdû’l-medh bimâ yüşbihü’z-zemm, Te’kîdû’z-zemm bimâ yüşbihu’l-medh, Müvâzene, Hüsn-i İntihâ gibi bazı sanatlar için henüz başlık açılmamıştır. Ayrıca bedî’ ilmi içinde yer alan muhasenât-ı lafziyye ve muhasenât-ı ma’neviyye için de ayrı başlık açılmamış ve bununla ilgili sanatların bedî’ maddesi içinde de bahsi geçmemiştir.

2.2.Yazarlar

Alanında uzman birçok isim belagât ilmi çerçevesinde ansiklopediye büyük katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte, müelliflerin biyografilerinin yer aldığı kısımda hangi maddeleri telif ettiği bilgisine de yer verilmiştir.

Çalışmamızın sınırlarını gözeterek burada kısaca söz konusu ilimle ilgili ansiklopediye katkı sunanyazarlardan bahsedeceğiz.

2.2.1.İsmail Durmuş

TDV İslam Ansiklopedisi’nde Arap Dili ve Edebiyatı İlim Heyeti Başkanı olarak yer alan Durmuş’un eser içinde 233 madde ya da madde bölümü bulunmaktadır. “Arap Dili ve Belâgatı İncelemeleri” ve “Arap Edebiyatı’ndan Seçilmiş Şahsiyetler” adlı çalışmalarıyla 1999 yılında profesör unvanını alan İsmail Durmuş, TDV İslâm Ansiklopedisi’ne hizmetleri sebebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, “Yüzyılın İslam Kültür Hizmeti Onur ve Hizmet Ödülleri” kapsamında hizmet ödülüne layık görülmüştür.¹⁰³

Yazarın “belâgat, meânî, beyân ve bed’i” anahtar kelimeleriyle ortaya koyduğu 30’un üzerinde madde ya da madde bölümü bulunmaktadır. İsmail Durmuş, ansiklopedide bu alanla ilgili en çok madde ya da madde bölümü ortaya koyan yazardır.

¹⁰³ İslam Ansiklopedisi (TDV), “İsmail Durmuş” (Erişim 24 Nisan 2023).

2.2.2. Nasrullah Hacımüftüoğlu

Yazarın biyografisine ansiklopedide yer verilmemiştir. Kendisi eğitimini İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)'nde tamamlamış, 1992'de yardımcı doçent, 1996'da doçent, 2002'de profesör olmuştur. Başta Kur'an'ın İ'caz ve Beleğatı olmak üzere; Tefsir İlimleri, Arap Dili ve Edebiyatı, Tevhid İlmi ve Kelam, Tefsir Metinleri, Kur'an Semantiği, Kur'an Mealleri ve Tercüme teknikleri gibi dersler vermiştir.¹⁰⁴

Yazar, İslam ansiklopedisinde toplamda 5 madde ya da madde bölümü kaleme almıştır. “Belâgat, meânî, beyân ve bed'i” anahtar kelimeleriyle ortaya koyduğu 2 tane (bedi' ve beyan) madde bulunmaktadır. Bununla birlikte özet yazısında bu anahtar kelimeler olmayıp Belâgat ilmiyle doğrudan ilgili “Abdulkâhir el-Cürcânî” maddesi de yine Hacımüftüoğlu'na aittir.

2.2.3. Hulusi Kılıç

Arap Dili ve Edebiyatı, İslâm Düşüncesi ve Ahlâk, İslâm Tarihi ve Medeniyeti, Türk Dili ve Edebiyatı ilim dallarında toplam 68 madde ya da madde bölümü ortaya koyan Hulusi Kılıç'ın biyografisine ansiklopedide yer almamaktadır. Kılıç, 1984-1997 yılları arasında TDV İslam Ansiklopedisi Arap Dili ve Edebiyatı merkez ilim heyetinde telif ve redaksiyon uzmanı olarak çalışmıştır. 1993 yılında doçent, 1998 yılında profesör olmuştur. 1997 yılından emekli olduğu 2008 yılına kadar Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmıştır.¹⁰⁵

Yazarın “belâgat, meânî, beyân ve bed'i” anahtar kelimeleriyle ortaya koyduğu 4 tane (belâgat, cem', cinas, Esrârü'l-belâga) madde ya da madde bölümü bulunmaktadır.

¹⁰⁴ Çaykara Gazetesi, “Nasrullah Hacımüftüoğlu” (Erişim 24 Nisan 2023).

¹⁰⁵ Biyografya, “Hulusi Kılıç” (Erişim 24 Nisan 2023).

2.2.4. Halil İbrahim Kaçar

Ansiklopedide biyografisine yer verilmeyen Kaçar, 2002 yılında Arap Dili ve Belagati alanında doktorasını tamamlamış, 2008 yılında doçent, 2013 yılında da profesör olmuştur.¹⁰⁶

TDV İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı 7 madde ya da madde bölüm ile katkı sunan yazarın kaleme aldığı maddelerin iki tanesi hariç diğerlerinin hepsi “belâgat, meânî, beyân ve bed’î” anahtar kelimeleriyle ilgilidir.

2.2.5. Diğerleri

Yukarıda bahsi geçenler dışında aşağıda yer alan müellifler de bu alanda önemli madde ya da madde bölümü telif etmişlerdir:

Mehmet Reşit Özbalıkcı, Ömer Faruk Akün, Mustafa Çuhadar, Kazım Yetiş, Sedat Şensoy, Tevfik Rüştü Topuzoğlu, Mine Mengi, M. Akif Özdoğan, Soner Gündüzöz, Nadir Özkuyumcu, M. Orhan Okay, Ali Bulut, Enghın Cherim, Hüseyin Elmalı, Mehmet Sami Benli, M. A. Yekta Saraç, Recep Şentürk, Ramazan Şeşen.

2.3. Muhteviyat

TDV İslam Ansiklopedisi, ansiklopedik bir çalışma olması sebebiyle konuları işleyiş tarzında diğer kaynaklardan farklı bir yol izlediği söylenebilir. Bu bölümde -tüm maddelerin incelenmesinin imkansızlığı göz önünde bulundurularak- örnek olarak 3 terim, 2 eser ve tarama sonuçlarında karşımıza çıkmamış olsa da Belâgat ilmiyle doğrudan ilişkili 2 müellif maddesi ele alınacaktır.

2.3.1. Belâgat Maddesi¹⁰⁷

Matbu eserde ansiklopedinin 5. cildinde yer alan¹⁰⁸ belâgat maddesi, kendi içinde üç bölümden oluşmaktadır: “Edebiyat kaideleri ve

¹⁰⁶ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (MÜİF),”Prof.Dr. Halil İbrahim Kaçar” (Erişim 24 Nisan 2023).

¹⁰⁷ Kılıç, “Belâgat”.

edebî sanatlarla ilgili meânî, beyân ve bedîi içine alan ilim dalı.” şeklinde ifade edilen birinci bölüm, Fars Edebiyatı’nda belâgatı anlatan ikinci bölüm ve Türk Edebiyatı’nda belagatin ele alındığı üçüncü bölüm.

Hulusi Kılıç tarafından kaleme alınan ilk bölümde; belâgat ilminin tanımı yapılırken erken dönem kaynaklardan yararlanılmış, anlam çerçevesi ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Diğer yandan ilmin tarihi serüveni ayrı alt başlıklar altında ele alınmıştır (Birinci Dönem, İkinci Dönem, Üçüncü Dönem, Dördüncü Dönem). Bu başlıklarda belagât ilminin tarihsel süreç içinde nasıl ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve nasıl müstakıl bir ilim dalı haline geldiği üzerinde durulmuş; her bir dönemde ön plana çıkan önemli şahsiyet ve eserlere vurgu yapılmıştır. Belâgat ilminin üç ayrı disiplini (meânî, beyân ve bedî‘) içinde barındırdığını söyleyen yazar, bu disiplinleri çalışmasında açıklamamıştır. Bunun sebebi, maddenin yazıldığı dönemde bu disiplinler için ayrı madde başlıklarının bulunması veyahut bu başlıkların açılmasına fırsat verilmek istenmesidir. Nitekim ansiklopedide bu disiplinler ayrı madde başlıklarında incelenmiştir.

Yazar, gerekli gördüğü yerlerde kendi görüşünü ortaya koymaktan çekinmemiştir:

“...Bu sebeple Tâhâ Hüseyin’in, “Aristo sadece felsefede değil felsefe yanında belâgatte de müslümanların ilk muallimidir” (*Naḳdû’n-neşr*; mukaddime, s. 31) tarzındaki görüşüne katılmak mümkün değildir.”

Hulusi Kılıç, belâgat ilmiyle ilgili tanımını ve tarihsel sürecini anlattığı maddede, Arapça eserlere detaylı bir şekilde yer verirken, alanda ortaya konmuş Farsça ve Türkçe kaynaklara ilişkin içeriği ikinci ve üçüncü bölümlerde Tahsin Yazıcı ve Kazım Yetiş’e bırakmıştır. Bu bölümlerde, belâgat ilmiyle ilgili kaynaklar ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Bu ayrım, araştırmacıların işini kolaylaştırmak için

¹⁰⁸ Hulusi Kılıç, Tahsin Yazıcı, Kazım Yetiş, “Belâgat”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 5/380-387.

yapılmıştır. Böylece, ilgili alanla ilgili kaynaklara daha kolay bir şekilde erişilebilir ve incelenebilir.

2.3.2. Vasil Maddesi¹⁰⁹

İsmail Durmuş tarafından kaleme alınan "vasıl" maddesi, matbu eserin 42. cildinde yer almaktadır.¹¹⁰ Bu madde, öncelikle sanatın sözlük anlamlarını vererek terim anlamını açıklamaktadır. Tanımlamalar yapılırken, erken dönem kaynaklarından faydalanılmış ve tanımlar arasında kıyaslamalar yapılmıştır. Daha sonra, vasilin gerçekleştiği yerler maddeler halinde sunulmuş ve örneklerle açıklanmıştır. Muhtemelen sanatı genel hatlarıyla anlatma amacı güdülmüş olduğundan, bu açıklama ve örnekler yüzeyde kalmış ve belagat sanatlarını anlatan kitaplardaki kadar ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır. Bununla birlikte, vasil sanatının tarihsel süreci sistematik bir biçimde okuyucunun anlayışına yerleştirilmiştir. Diğer yandan, farklı alanlarla ilgili de çıkarımlar yapılmıştır:

“...Ayrıca Sekkâkî bu özgün yorumuyla, bilgi sosyolojisinin oluşumunda çevre faktörünün etkisini Batı dünyasındaki bilim adamlarından asırlarca önce ortaya koymuştur.

Aynı yazar, "fasıl" maddesini kaleme alırken benzer bir yöntem izlemiş, ancak bu madde daha az içerik sunmasına rağmen daha fazla kaynağa başvurmuştur. Ancak her iki madde de okuyucuya bu sanatla ilgili faydalanabilecekleri kaynaklar verilmemiştir.

2.3.3. Itnâb Maddesi¹¹¹

Belâgat ilmi ile ilgili aramalarda kendisine en çok atıf yapılan itnâb maddesi, İsmail Durmuş tarafından kaleme alınmış olup matbu

¹⁰⁹ Durmuş, “Vasil”.

¹¹⁰ İsmail Durmuş, “Vasil “. *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012),42/537-539.

¹¹¹ Durmuş, “Itnâb”.

eserin 19. cildinde yer almaktadır.¹¹²Belâgat ilmiyle ilgili bölümü takiben Türk Edebiyatı'nda itnâb bahsi aynı madde başlığı içinde ve fakat ayrı bölümde Mustafa İsmet Uzun tarafından kaleme alınmıştır. Yapılan taramalarda bu maddeye sıkça atıf yapıldığını gözlemlemek, bu sanatın farklı eş anlamlı kelimelerle de aranmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, tatvîl ya da tezyîl kelimeleriyle yapılan aramalarda da bu maddeyle karşılaşılmaktadır. Bu gözlem üzerinden hareketle, benzer eş anlamlı kelime hassasiyetinin diğer maddelerin taramalarında da sağlanması, araştırmacıya kolaylık sağlayacaktır.

İsmail Durmuş, itnâb sanatını ele alırken öncelikle sözlük ve terim anlamlarını vererek belâgat ilmi içindeki önemine vurgu yapmıştır. Sanatla ilgili bilinmesi gereken çoğu ayrıntıya yer veren yazar, itnâb yollarını 14 madde halinde sıralayarak her birini örneklerle açıklamıştır. Araştırmacıya doyurucu bir içeriğin sunulduğu maddede sanatla ilgili kaynaklar zikredilmemiş ancak yazar on beşin üstünde kaynaktan istifade etmiştir.

2.3.4. Miftâhu'l-Ulûm Maddesi¹¹³

Özet yazısında “Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) Arap grameri ve belâgatına dair eseri.” İfadesi yer alan “Miftâhu'l-ulûm” maddesi Mehmet Sami Benli tarafından kaleme alınmış olup matbu eserde 30. ciltte bulunmaktadır.¹¹⁴Yazar, eseri tanıtırken bölümlerini ve içeriklerini genel hatlarıyla açıklamış, fazla ayrıntıya girmeksizin kısa bir özet sunmuştur. Öyle ki esere dair herhangi bir alıntı cümleye yer verilmemiştir. Ancak eserin üslubunu merak eden araştırmacılar için bu tür alıntılarının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

¹¹² İsmail Durmuş, “İtnâb”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/215-219.

¹¹³ Benli, “Miftâhu'l-Ulûm”.

¹¹⁴ Mehmet Sami Benli, “Miftâhu'l-Ulûm”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/20-21.

Maddenin ilerleyen bölümlerinde eserin takip ettiği metot ve beslediği kaynaklar verilmiş, eser hakkında yapılan çalışmalar ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve yeri geldiğinde eserin müellifi eleştirilmiştir:

“...Ancak felsefeye olan düşkünlüğü yüzünden Sekkâkî, Arap üslûbunu Yunan bilim ve terimlerine uygulama gayretiyle uzun ibareler kullanmış, bunun sonucunda ifadesinde okuyucuyu zorlayan birtakım güçlükler ortaya çıkmıştır.”

2.3.5. Esrârü'l-Belâga Maddesi¹¹⁵

Hulusi Kılıç tarafından kaleme alınan Esrârü'l-belâga maddesi matbu eserde 11. ciltte yer almaktadır.¹¹⁶ “Abdülkâhir el-Cürânî'nin (ö. 471/1078-79) belâgatın beyân kısmına dair eseri.” şeklinde bir özet yazısına sahip olan maddede yazar, eseri genel hatlarıyla anlatarak, müellifin bu eseri kaleme almadaki amacını birkaç cümleyle özetlemektedir. Ardından yayın bilgisi verilmiş ancak hakkında yapılan çalışmalara değinilmemiştir. Tüm bunlardan hareketle madde içeriğinin, belâgat ilmi içinde önemli bir yere sahip olan bu eser için yetersiz kaldığı söylenebilir.

2.3.6. Sekkâkî, Ebu Ya'kûb Maddesi¹¹⁷

“Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî (ö. 626/1229) Arap belâgatında çığır açmış dil bilimi âlimi.” şeklinde tanıtılan madde, İsmail Durmuş tarafından kaleme alınmış olup matbu eserin 36. cildinde yer almaktadır.¹¹⁸

Yazar bu maddeye müellifin hayat hikayesine genel bir bakış sunarak başlamıştır. Daha sonra, müellifin ilmi kimliği, yaşadığı dönemle birlikte değerlendirilmiştir. Müellifin belâgat disiplini içindeki önemi ayrıntılı bir şekilde ele alınarak, başarıları vurgulanmıştır. Ayrıca,

¹¹⁵ Kılıç, “Esrârü'l-Belâga”.

¹¹⁶ Hulusi Kılıç, “Esrârü'l-Belâga”. *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/435.

¹¹⁷ Durmuş, “Sekkâkî, Ebû Ya'kûb”.

¹¹⁸ İsmail Durmuş, “Sekkâkî, Ebû Ya'kûb”. *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/332-334.

müellifin tarihsel süreçte kimlerden etkilendiği, kimi etkilediği ve diğerlerinden farklı kılan özellikler ile belagat ilmine getirdiği yenilikler sistematik bir şekilde açıklanmıştır. Maddede, müellifin tüm eserleri zikredilerek, bu eserlerin konularından da kısaca bahsedilmiştir. Ansiklopedik açıdan sunulan bilgilerin araştırmacılar için tatmin edici olduğu görülmektedir.

2.3.7. Abdülkâhir el-Cürcânî Maddesi¹¹⁹

“Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Cürcânî (ö. 471/1078-79) Arap dil bilgini ve edebiyat nazariyatçısı.” şeklinde tanıtılan müellif, belâgat ile ilgili taramalarda değil Arap dili ile ilgili taramalarda karşımıza çıkmaktadır. Nasrullah Hacımüftüoğlu’nun kaleme aldığı madde başlığı matbu eserde 1. ciltte yer almaktadır.¹²⁰

Hayat hikayesine kısaca değinildikten sonra maddede müellifin nahiv ve belagat ilmi için önemine vurgu yapılmıştır. Ardından müellifin belagat ilmiyle ilgili görüşlerine yer verilmiş ve ele aldığı tartışmalar açıklanmıştır. Beslendiği kaynaklar ve diğer kaynaklarla olan ilişkisi örnekler üzerinden anlatılmış ve en sonunda müellifin kaleme aldığı eserler önem sırasına göre sıralanarak içeriklerinden kısaca bahsedilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, TDV İslam Ansiklopedisi’nin belâgat ilmiyle ilgili konularda araştırmacılara elektronik ortamda sunduğu içeriğin değerlendirilmesi üzerine yapılmıştır. Türkiye’deki İslam araştırmaları alanında önemli bir kaynak olan TDV İslam Ansiklopedisi, belâgat ilmiyle ilgili geniş kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Elektronik platformda yayınlanması ise araştırmacılara kolay erişim ve kullanım imkânı sağlamaktadır. Bu çalışma, TDV İslam Ansiklopedisi’nin belagat ilmi

¹¹⁹ Hacımüftüoğlu, “Abdülkâhir el-Cürcânî”.

¹²⁰ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Abdülkâhir el-Cürcânî”. *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/247-248.

konusunda araştırmacılara sağladığı değeri vurgulayarak önemli sonuçlara ulaşmıştır:

- TDV İslam Ansiklopedisi'nin 2014 yılında hizmete açmış olduğu elektronik ansiklopedide (<https://islamansiklopedisi.org.tr>) belâgat, meâni, beyân ve bed'i kelimeleriyle tarama yapıldığında araştırmacının karşısına 85 madde ya da madde bölümü çıkmaktadır. Bu maddeler terim, müellif ya da eserdir.

- Yazarların biyografilerinin yer aldığı bölümde yazarın kaleme almış olduğu tüm maddelere ulaşılabilir. Bunun yanında maddelerin konularına göre tasnif edildiği bir bölüm bulunmamaktadır. Böyle bir bölümün olması genelde tüm araştırmacılara özelde ise belâgat ile ilgili çalışma yapacak araştırmacılara büyük ölçüde kolaylık sağlayacaktır.

- Her maddenin bir özet yazısı bulunmaktadır. Taramada kullanılan anahtar kelime hangi maddenin başlığında ya da özet yazısında bulunuyorsa araştırmacının karşısına o madde çıkacaktır. Bununla birlikte özet yazısında belâgat, meâni, beyân ya da bed'i kelimelerinden biri olmadığı için belâgat ilmiyle ilişkili olmasına rağmen birçok madde ya da madde bölümü tarama sonuçlarında çıkmamaktadır. Dolayısıyla özet yazılarındaki hassasiyetin artırılması daha şeffaf tarama sonuçlarına ulaşmak adına faydalı olacaktır.

- Ansiklopedik bir eser olması sebebiyle TDV İslam ansiklopedisi terim, müellif ya da eserler hakkında genel bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Belâgat kitaplarında sanatlar daha ayrıntılı ele alınırken İslam Ansiklopedisi'nde bu bilgiler daha yüzeysel kalmıştır. Eserler hakkında da aynı yorumu yapmak mümkündür. Diğer yandan müellif maddeleri daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

- Bazı maddelerde, konuyla ilgili yapılmış çalışmalara atıfta bulunulmamıştır. Örneğin, Esrarü'l-belâga maddesinde bu eserle ilgili yapılan çalışmalara da değinilmesi, araştırma açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmaların zikredilmesi, okuyucuların daha geniş bir perspektifle bilgi edinmesine katkı sağlayacaktır.

- Maddelerin içerisinde, yazarlar kendi görüş ve yorumlarını zaman zaman ifade etmişlerdir. Maddenin içeriğinde yer alan bu görüş ve yorumlar, okuyuculara farklı düşünce ve analizler sunarak derinlik kazandırmaktadır.

- Madde sonlarında bulunan bibliyografya kısmı araştırmacılara konuyla ilgili hangi kaynaklardan yararlanması gerektiği fikrini sunmaktadır. Dolayısıyla belâgat ilmiyle ilgili çalışma yapmak isteyen bir araştırmacı bu ansiklopedi aracılığıyla erken dönem kaynakların listesini kolaylıkla çıkarabilir.

- İslam Ansiklopedisi, genel çalışmalar için belagat ilmiyle ilgili yeterli bir kaynak olmasına rağmen, daha spesifik konuları ele alan makale ve tez çalışmaları için yeterli bilgi sağlamayabilir. Bu tür detaylı çalışmalarda, alanda uzmanlaşmış ve bu konuda eserler veren yazarlara başvurmak daha uygun olacaktır. Bu şekilde, belagat ilmiyle ilgili daha derinlemesine ve özelleşmiş bilgilere erişmek mümkün olacaktır. Dolayısıyla, özellikle belirli bir konuyu daha ayrıntılı bir şekilde araştırmak isteyenlerin, ilgili alanda uzmanlaşmış yazarların eserlerine başvurması önemlidir.

- TDV Ansiklopedisi, elektronik ortamda sürekli güncellenen ve kendini yenileyen önemli bir kaynaktır. Bu nedenle, belâgat ilmiyle ilgili mevcut maddelerin güncellenmesi ve yeni maddelerin eklenmesi beklenen bir durumdur. Ansiklopedinin elektronik formatı, bilimsel gelişmelere ve yeni araştırmalara anında erişim sağlayarak, belagat ilmiyle ilgili alanındaki yenilikleri yakından takip etme imkânı sunmaktadır. Böylece, belirli bir konuda bilgi arayanlar, TDV Ansiklopedisi'ni kullanarak en güncel ve kapsamlı bilgilere ulaşma fırsatını elde edebilirler. Ayrıca, belâgat ilmiyle ilgili bu ansiklopedinin sürekli güncellenmesi, bilimsel doğruluk ve güvenilirlik açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Bu şekilde, belagat ilmiyle ilgili çalışmalara katkı sağlayacak yeni bilgilerin düzenli olarak eklenmesi, ansiklopedinin kalitesini ve değerini artıracaktır.

KAYNAKÇA

Akün, Ömer Faruk. "Hâfız-ı Acem". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hafiz-i-acem>

Biyografya. "Hulusi Kılıç". Erişim 24 Nisan 2023. <https://www.biyografya.com/biyografi/12501>

Benli, Mehmet Sami. "Miftâhu'l-Ulûm". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/miftahul-ulum>

Benli, Mehmet Sami. "Miftâhu'l-Ulûm". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 30/20-21. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Bulut, Ali. "Hamza B. Turgut Aydınî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamza-b-turgut-aydini>

Cherim, Enghın. "Fazl Hasan Abbas". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fazl-hasan-abbas>

Çaykara Gazetesi. "Nasrullah Hacımuftüoğlu". Erişim 24 Nisan 2023. <https://www.caykaragazetesi.com/taninmis-kisiler/nasrullah-haci-muftuoglu-15594/>

Durmuş, İsmail. "Âsârî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asari>

Durmuş, İsmail. "Fasıl". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fasil--edebiyat>

Çuhadar, Mustafa. "Fesahat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fesahat>

Durmuş, İsmail. "Hasr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Hasr--Belagat>

Durmuş, İsmail. "Hüsn-i Ta'lîl". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/husn-i-talil#1>

Durmuş, İsmail. "İtnâb", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/itnab>

Durmuş, İsmail. "İbnü'l-Esîr, Ziyâeddin". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-esir-ziyaeddin>

Durmuş, İsmail. "İbn Ebü'l-İsba'". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ebul-isba>

Durmuş, İsmail. "İdmâc". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/idmac>

Durmuş, İsmail. "Îhâm". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iham>

Durmuş, İsmail. "İhbâr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihbar--belagat>

Durmuş, İsmail. "İktibas", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iktibas#1>

Durmuş, İsmail. "İktidâb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iktidab>

Durmuş, İsmail. "İktisâs". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iktisas>

Durmuş, İsmail. "İktitâ'". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/iktita>

Durmuş, İsmail. "İntihâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023., <https://islamansiklopedisi.org.tr/intiha>

Durmuş, İsmail. "İrdâf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/irdaf>

Durmuş, İsmail. Pala, İskender. "İstiare". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istiare>

Durmuş, İsmail. "İstidrâk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istidrak--belagat>

Durmuş, İsmail. "İstînâf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istinaf--belagat>

Durmuş, İsmail. "İstitrat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/İstitrat>

Durmuş, İsmail. Pala, İskender "İtilâf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/itilaf>

Durmuş, İsmail. "Kalb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kalb--belagat>

Durmuş, İsmail. "Kartâcennî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kartacenni>

Durmuş, İsmail. "Kazvînî, Hatîb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kazvini-hatib>

Durmuş, İsmail. "Kinaye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kinaye#1>

Durmuş, İsmail. Saraç, M. A. Yekta. "Leff-ü Neşr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/leff-u-nesr>

Durmuş, İsmail. "Lugaz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lugaz#1>

Durmuş, İsmail. "Meânî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/meani#1>

Durmuş, İsmail. "Mecaz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecaz#1>

Durmuş, İsmail. "Mukabele". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukabele--edebiyat>

Durmuş, İsmail. "Mübalağa". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mubalaga#1>

Durmuş, İsmail. "Müşâkele". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/musakele>

Durmuş, İsmail. "Seci". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/seci#1>

Durmuş, İsmail. "Sekkâkî, Ebû Ya'kûb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sekkaki-ebu-yakub>

Durmuş, İsmail. "Taksim". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/taksim--edebiyat#1>

Durmuş, İsmail. "Tecâhül-İ Ârif". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tecahul-i-arif#1>

Durmuş, İsmail. "Tedbîc". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tedbic--edebiyat>

Durmuş, İsmail. "Tehallus". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tehallus>

Durmuş, İsmail. "Tefrik". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefrik--edebiyat>

Durmuş, İsmail. "Tekit". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tekit>

Durmuş, İsmail. "Temsil". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/temsil--edebiyat#1>

Durmuş, İsmail. "Tenâfûr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tenafur>

Durmuş, İsmail. "Tensîk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tensik#1>

Durmuş, İsmail. "Teşbih". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesbih--edebiyat#1>

Durmuş, İsmail. "Tevriye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevriye#1>

Durmuş, İsmail. "Tezat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezat--edebiyat#1>

Durmuş, İsmail. "Üslûb-i Hakîm". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ustlub-i-hakim>

Durmuş, İsmail. "Vasıl". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vasil---belagat>

Durmuş, İsmail. "Za‘f-ı Te‘lîf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zaf-i-telif#1>

Durmuş İsmail, “Vasıl”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42/537-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Durmuş, İsmail. “İtnâb”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 19/215-219. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Durmuş, İsmail. “Sekkâkî, Ebû Ya‘kûb”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36/332-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Elmalı, Hüseyin. Arslan, Şükrü. "Garîb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/garib--arap-dili>

Elmalı, Hüseyin. "Kitâbü's-Sînâateyn". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitabus-sinaateyn>

Gündüzöz, Soner. "Tevlîd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevlid--dil-edebiyat>

Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Abdülkâhir El-Cürcânî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulkahir-el-curcani>

Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Abdülkâhir el-Cürcânî”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 1/247-248. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Bedî'". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bedi--belagat>

Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Beyân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyan--edebiyat>

Kaçar, Halil İbrahim. "Tefrî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefri>

Kaçar, Halil İbrahim. "Tefvîf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefvif>

Kaçar, Halil İbrahim. "Terdîd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/terdid#1>

Kaçar, Halil İbrahim. "Terşîh". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tersih>

Kaçar, Halil İbrahim. "Teşrî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tesri>

el-Kazvîni, Muhammed B. Abdurrahman. *Telhîsü'l-Miftâh*. Pakistan: Mektebetü'l-Büsrâ, 1. Basım, 2010.

Kılıç, Hulusi. "Bedîiyyât". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bediyyat--edebiyat>

Kılıç, Hulusi. "Belâgat". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/belagat>

Kılıç, Hulusi. Yazıcı, Tahsin. Yetiş, Kazım. "Belâgat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 5/380-387. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kılıç, Hulusi. "Esrârü'l-Belâga". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/esrarul-belaga>

Kılıç, Hulusi, "Esrârü'l-Belâga". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11/435. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Mengi, Mine. "Sehl-İ Mümteni". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehl-i-mumteni>

MÜİF, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. "Prof.Dr. Halil İbrahim Kaçar". Erişim 24 Nisan 2023.

<https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/arap-dili-ve-belagati/profdr-halil-ibrahim-kacar>

Okay, M. Orhan. "Selâset", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/selaset>

Özbalıkçı, Mehmet Reşit. "İbnü'n-Nâzım". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnun-nazim>

Özdoğan, M. Akif. "El-Umde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/El-umde--ibn-resik>

Özkuyumcu, Nadir. "Hâlid B. Safvân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/halid-b-safvan>

Öznurhan, Halim. "Tatrîz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tatrız>

Saraç, M. A. Yekta. "Îcâz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icaz--belagat>

"Siyâlkûtî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyalkuti>

Şensoy, Sedat "Rummânî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rummani>

Şensoy, Sedat. Sarıkaya, Meliha Yıldırım. "Ta'kîd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/takid>

Şeşen, Ramazan. "El-Beyân ve't-tebyîn". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-beyan-bet-tebyin>

Şentürk, Recep. "İsnad". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isnad--belagat>

TDV, İslam Ansiklopedisi. "İsmail Durmuş". Erişim 24 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/ismail-durmus>

Topuzoğlu, Tevfık Rüştü. "Ferâid". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/feraid>

Yetiş, Kazım. "Abdurrahman Süreyyâ, Mîrdûhîzâde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdurrahman-sureyya-mirduhizade>

Yetiş, Kazım. Kılıç, Hulusi. "Cem'". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cem--belagat>

Yetiş, Kazım. "Cezâlet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezalet>

Yetiş, Kazım. Kılıç, Hulusi. "Cinas". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cinas>

Yetiş, Kazım. Kılıç, Hulusi. "Cem'". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cem--belagat>

Yetiş, Kazım. Kılıç, Hulusi. "Cinas". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cinas>

Yetiş, Kazım. "Akis". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 27 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akis#2-edebiyat>

Yıldız Hakkı Dursun. M. Çetin, Nihad. Yazıcı, Talib. Çağırıcı, Mustafa. Özaydın, Abdülkerim. "Arap". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim 3 Temmuz 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/arap>